

شعرچی یے

اے آرداد

Less has been written about the critical study of the lyric in the Balochi literature.

Different lyric writers have defined it as in a diverse way. In the article, it will be pointed out that what is a lyric and what are the primordial needs to analyze the lyric. This paper examines all the critical aspects of the lyric that how it is emerging as a poetic genre in the Balochi literature.

پنجار:

شعرچی یے، شعر ۽ چون بوگ لوڻیت یا کجام چیز انت که مارشت و جزگ ۽ راشعر کنت۔

اے درائیں جوست ھماروچ ۽ چ پاد اتک انت، وحدے انسانی ربیدگ و جیڑگ، نبیگ ۽ سپر بندات بوت۔ شعر انسان ۽ مارشت و جزگ گانی اوّلی درشان انت۔ ھادرشان و درانگازی انت کہ زیبائی و ڈولداری (جمالیات) ۽ گوں سیالی کنت۔ وہ زیبائی ھمانہ گیشتنگیں جوست انت کہ ھر کس ۽ تو تی حساب، تو تی نیمگ ۽ ایشی ۽ را گیشینگ ۽ جھد کرتگ۔ باز زانٹکارانی نڑ ۽ شعر یک لڑت وو شی یے، وھئے وشی ولڈت ایشی ۽ یکہ و مراد انت۔ بازاً ایشی ۽ رانپ و سیت ۽ پر ڇوراء ھم چارگ لوٹ اتگ۔

اے جیڑگ ۽ سپر دنیگا آسرنه بوتگ۔ اے رد ۽ پہ شعر ۽ ھزا راں مکتب و پکر دیم ۽ اتگ، و انگت ۽ ھم اے درچ ۽ نو کیں لیکھاں دگه ھزا راں جوست دیم ۽ آورتگ۔ مرچی ھم اے جوست آسرنه بوتگ کہ شعروت بند راء پھی یے، و آئی ۽ چون بوگ لوڻیت داں آئی ۽ سر بری رنگ و داب ۽ بچی ۽ شعر ۽ اندری رنگ و داب ھم به گیشنا انت ۽ دیما پایا یہ نت شعر و تی لس معناء گالبندی معناء گوں سیالی کنت۔ گالبندی معنا شعر ۽ اندری (وجودی) رنگ و داب ۽ گیشینیت کہ پداد گہ جوست پہ شعر ۽ سرمه کش ایت کہ شعر پھی یے، و آئی ۽ چون بوگ لوڻیت۔

شعر عربی زبان ۽ لوزے، بلوچی ۽ ھم ماھمے شعر ۽ لوز ۽ کار مرد کنیں۔ شعر ۽ لبز دو معناء کار مرز بیت یکے آئی ۽ لس معنا انت۔ و دومی گالبندی معنا۔ لس معناء شعر زانگ، چیز ۽ سر پد بوگ ۽ گوشت، (1)

دراھیں بزانت بلدانی ته ء شعر، لس معنا ھمے ”زانگ“ انت، بلے چندیں زبان زانتاں یک و دو گیشیں معنا ھم پر کر گچو که مولوی سید احمد دہلوی فرہنگ آصفیہ ۽ ته ء زانگ ٻچی ۽ در گیجگ۔ چیز ئرا ھیرتی ئے گوں زانگ (2) ۽ لوزان ھم کار مرد کنت۔ لبزاں کی گالبندی کتابانی ته ء ھم شعر، معنا ھمے ”زانگ“ انت۔ بلے اے زانگ و سرپدی پی ئے گوشت؟ پر چاکہ زانگ و سرپدی دو انچیں لوزانت کہ باز جاھء کار مرز بنت۔

شعر، ته ئے سرپدی و زانگ، معنا انت ججزگ و مارشاں چہ آشابوگ۔ پمیشکہ شاعر، زانوک و زانکار گشگ بیت۔ شعر، لس معنا زانگ، مالوم کنگ، پمیشکا شاعر، زانوک گوشت۔ شعر، لس معنا، ٻڌء شاعری زانگیں گپانی (جزگ، مارشت، ھیال) درشان گشگ بیت۔ (3)

شعر، لس معنا، گیشینگ، ۽ رند گالبندی بزانت و معنا، گیشینگ ھر ڈوری بیت۔ شعر، گالبندی گیش و گیوار، ھم بازیں زانند گے، گپ یک انت۔

چندیں معناداریں لبزا کہ وزنے عتے گوں نیت گشگ بوتگ، شعرے گشگ بیت، (4) سلیم اختر، اشارگ و ھیال، و در چنگیں لبز، گپ گیش کرتگ۔ شریں ھیالے، را گوں اشارگ و گمان، منت، در چنگیں لبزاں گوں ہے رنگ، گشگ کہ وزن، منت، وش زیل (وش آهنگ) سماہ بیت (5)

نیت وارا دگ، گپ، عباز کس نہ من ایت، پر چاکہ شعر بے نیت، ھم باز کس، گشگ و نبشتگ، گنوکی و دیوانگی، ته، ھم باز، شریں شعر گشگ او دئنه نیت گون بوتگ نہ ارادگ۔

کو ہنیں روایر شتی گلد، ته، شعر، تو سیپ چو کنگ بیتگ کہ تگ و بند، ته، بہ بیت، معنا ھم بہ دنت، گوں نیت گشگ بہ بیت۔ معنادار بوگ، تھرت ھر ڈوری نہ انت۔ پر چاکہ ھزاران انچیں بند (مصرع) ھست کہ دال چنگیک (شعرے) مہ بیت، دال آئی، دو می بند دیم، ایر کنگ مہ بیت اوی بند معنا نہ دنت۔ (6) ھما گپ کہ تگ و بندے (بھرے)، ته، گشگ بہ بیت شعرے گشگ بیت۔ اے معنامنگ بیت بلے ارادگ و نیت، گپ، چہ باز راز یگ نہ انت۔ ”ارا دگ، گپ منگ نہ بیت پر چاکہ (ساقحتی کر دو کار، گپاں میل کن) اے گپ منگ بوتگ کہ شاعر اس بے ارادگ، را ھگو زی، واب و بے ھوشی، ته، TRAHCE ھم شعر گشگ، و پدا ھم کس شعر، گندگ، گوں اے گشت نہ کنت کہ اے بے ارادگ یا گوں ارادگ گشگ بوتگ، ایش، زانگ، پے منے گور، چندیں انچیں ھم مالوم داری بہ بیت کہ اے شعر شاعر، کجام و هدء، و پر پی گشتم۔ (7)

شاعر، ساچشتی تب، ہر کس سرپد نہ بیت آچون شعر گشتی، اے زانگ نہ بیت۔ نیت کر گک و نشک کہ من شعرے گوشان یا انگتی و سر کپتی شعر گوں آئی، نبیگ بوتگ۔ اے کہ شعر نہ انت۔ بس ھمے گپ پشت کپیت کہ اے نبشنگیں چیز شعرے کے شعرے نہ انت۔ ھمے چارگ لوٹیت۔

شعر، گالبندی تو سیپ، تند و بند، تند، گشتنگیں گپ شعرے بلے اے گپ، منگ، ھم باز کس تیار نہ انت پر چاکہ کجام ھم رنگیں گپ، اگاں تنگ و بند، تند، آرگ بہ بیت شعرے بیت۔ اگاں ھمے معنا، ما بزوریں گڈا رداںک ھم باز جاھ، شعرے بیت۔ آپ و چاھ، لوٹک، گپ، تنگ و بند، تند، ٹنگ شعرے نہ بیت؟ شعرے بیت پر چانہ کہ شعر، پہ ھر رنگیں سرھال و بنگپ، در پیچ انت۔ بلے اے گپ، شموٹک نہ لوٹیت کہ شعر، دو تی ھدو سیمسراں بنت او دے بازیں لوزے ھما کہ پہ رداںک، ھڑوری بنت شعر، تند، اتک نہ کن انت۔ اگاں بیانیت گڈا شعر رداںکے بیت۔ رداںک چیز، گیشینگ، جھد، کنت، او دالوزو تی لس معنا، کار مرد بیت۔

کولرج، ارداںک تو سیپ چو کر گک ”رداںک، تند، لبز، ھمے رنگ، آرگ بہ بیت کہ ھنجپو نبستہ کار، در کار انت (بزاں آس، آسے بہ بیت، جز گے، مار گے، مار شتے یاد گہ چہر و چید گے مہ بیت) اگاں رداںک، تند، یک لوزے، سے، و چار معنادر بیت گڈا اے پہ رداںک، ائیکے زانگ بیت (8)

شعر یک چہرے، شینے، ایجھ بیت او دے رداںک، لوٹ و گزر در کنگ و کنگ بنت آتچک، ٹنگ نہ بیت او دے اشارگ بیت۔
کپوتاں گلہانی گرچ گون انت
پہ احمد، بالوں حامیں بوتگ

اے دوئیں ردانی نیام، ھما ھبر کہ یلہ دیگ بوتگ یا اندیم کنگ بوتگ ھما اسل، لبز انک انت۔ و ھما ٹریجڈی انت کہ شعر، بارت و ساچشت، سیمسراں سر کنت۔ اگاں ھمے اندیمیں گپ پدر کنگ بوتیں اے یک چاگردی و راجی مو تکے و بوتگ ات، سیت مندیں دانکے، جوانیں نبشتا نکے و بوتگ ات بلے شعر، در جہ، نہ رستگ آت۔ (9)

عربی زبان، نگد، مز نیں نام قدامہ ابن جعفر (337ھ) گشتی شریں شعر، مردم گری (اخلاق)، گوں کار نیست۔ شعر، ایوک شربوگ ھڑوری انت۔ شعر، ارزشت بدیں گپ و تختن، چ کم نہ بیت، بلکیں آچو گشتی کہ شریں شعر دروگے بیت (10)۔

شکلپئیر ء ھم گشتگ کہ ھما کہ دروگ ء اچہ پڑانت ھما شر تیں شعر انت۔ بزاں شعر ء کاراے نہ انت کہ مار گوشیت بڑگ چی ء بڑگ انت۔ اے گپ و مالوم داری یے و بیت شعر نے بیت۔ شعر ء دروگ ایش انت کہ پردہ گپ جن انت و کار دنت و دریا بیتک وویران ھم بنت۔ چراگ مو تک ھم کارت۔ شعر ء نی ایوک ھمے معنا کار دنت و ھمیشی ء سر ان بیگ بیت کہ اے شعر یا شعر نے انت آد گہ دراھیں گپ کم کم ء پشت کپان بنت وایوک ازم پشت کپیت۔

آچار یہ آندور دھن (820ء تا 890ء) اے گپ جنگ کہ شعر ء تھے گپ تھک ء گشتگ نہ بیت بلکین اشارگ ء منٹ ء گشتگ بیت ھمیشی ء را آ DHVANI گشتگ بزاں جکس، بزاں شعر ء تھے لبڑا نچیں جکس پیدا ک بکنت کہ چریشی شعر ء زاھریں معناۓ ابید گہ ھم بازیں معناسر بہ کش ایت (11) جام درک ء ھم و تی شعر ء تھے ھم رنگیں گپے جنگ۔

گالوں گشتگاں

لالوں رپتگاں

درؤں سپتگاں (12)

جام درک ء ادء گوناپ کشی (پیکر سازی) ء گپ جنگ کہ بند راء پیکر سازی چھر سازی ء دومی نام انت۔ جام گشتگ ء انت کہ بزاں کہ من ایوک ء لوز کار مردنہ کر گتگ بلکین لوز ھمے رنگ ء گوشتگ انت کہ آھاں گوناپے ء رنگ گپتگ۔ بزاں من و تی مار شت و جزگ ھمے رنگ ء لوز انی تھے گوشتگ انت کہ ججز گاں علکے ء رنگ گپتگ۔ شعر ء پہ یونانیاں بگرد داں عرباں بیادر اھ ھمے گپ ء مٹوک بو تگ انت کہ شعر ایوک لوز انی رد و بند نہ انت بلکن ساہ و نہرگ، جنزوگ ء پیمیں رنگ و گوناپ مان کنگی انت۔ سنکرت ء جوانیں لیکہ ساز آندور دھن وا بھیسو گپت چو گشتنت۔

”شعر کی خوبی اس بات میں ہے کہ وہ بظاہر جو کچھ ”دکھاتا ہے (یعنی الفاظ کی شکل میں)

اس کے معنی اگر دکھائے ہوئے معنی سے زیادہ ہوں تو یہ شعر کی خوبی ہے (13)۔

شعر ء گالبندی تو سیپ ء رد ء شریں شعر ھما انت کہ ہر موسم ء بہ بیت، بزاں کہ آئی ء تھے معنا شاہ گانی بہ بیت۔ چھرو گوناپ کشی شعر ء ھما سپت انت کہ شعر ء معنادار کن انت۔

عطاشاد ھم ھمے گپ ۽ متوك انت کہ شعر باید ہر دور و موسم ۽ درشانے بہ بیت ”شاعری ھمالجہ، ھما وحد، ھما ساعت ۽ ریکارڈ کہ آ ھمنچو شاہگان انت کہ پیلوئیں زند ۽ ھبر انت۔ وہر عہدہ کہ آئی ۽ پہ بہ وان ۽ توبزان ۽ کہ آمنی عہد ۽ ھبر انت (14) اد ۽ عطاشاد ھمے گپ ۽ جنگ ۽ انت کہ شعر اگان چھرے بہ بیت یا آئی ۽ ته ۽ لوز گوں گوناپ ۽ (امیج و پیکر) دراکنگ بہ بنت آشعر باز معنادار بیت۔

بزاں کہ اود ۽ لبزو تی لس معناء کار مردنہ بو تگ بلکین آئی ۽ لوز ھمے رنگ ۽ کار مرد بو تگ کہ ما آئی ۽ ھزار معناء پد چاریں، چریشی شعر کرنانی گو زگ ۽ پد ھم ھست و نمیر ان بیت کہ شریں شعر ۽ سپت ھم ھمیش انت۔
جام درک و عطاشاد، نمیر مو من سہیں ھمے گپ ۽ متوك انت کہ لوز لس معناء بدلت ۽ باید چھریل کنگ بہ بیت و دیم ۽ آرگ بہ بیت۔ فارسی ۽ نامداریں شاعر طالب آملی ۽ وقی شعر ۽ ته ۽ چو گشتگ کہ بے چھر ۽ شعر ۽ گشگ ھماورگ ونا ن ۽ مسال ۽ انت کہ آئی ۽ وادمان نیست۔

ُخن کہ نیست درواستغارہ نیست ملاحت

نمک نہ دارد کہ استغارہ نہ دارد (15)

چھرا سل ۽ شعر ۽ چھ گپ ۽ جتا کنت بزاں کہ گیس و پر کنگ ۽ کار ۽ کنت، چریشی شعر تامدار بیت، و عرب ھم آنچو گو شفت۔
”عربوں نے شعر میں لطف و خوبی کے لیے مبالغہ کو بہت اہم سمجھا ہے ان کے نزدیک بے مبالغہ کلام بے نمک طعام کی طرح ہے جس سے پیٹ تو بھر جاتا ہے مگر زبان زائق سے نا آشار ہتی ہے (17)۔

بے تام و بے لزتی ھمیش انت کہ شعر ایوک گپ ۽ وازے مہ بیت، تھچ ۽ گشتگ مہ بیت یا ھشکیں زندیں گپ ۽ ھبرے مہ بیت۔ ظفر علی ظفر ۽ ھمے پر دھو چیری ۽ گپ کہ شریں شعر ۽ سپت انت وقی دستو کنے ۽ ته ۽ چو گشتگ۔

ما گل و مسک وز بادور نگ و بو ۽ گپ ڇنگ

چو کے ۽ گشتگ کہ تئی نام ۽ گران ۽ ٹلکیں۔ (18)

عطاشاد ھم شعر ۽ لذت و ازم ۽ گپ ۽ جنت۔ شعر ۽ کار ایوک ۽ آگو شیت زانت و شہزادی ۽ سوج دیگ نہ انت، چو کنگ ۽ چھ آگو شیت شعر وقی ازم (شعریت) ۽ چھ سدیت و سندھیں گپے بیت۔

”شعر یک زانت و فلسفہ یے بیت ھم شعروتی شعر، ازم، چہ جتائے بیت۔ اگال شعر تیو گیں فلسفہ بیت یا شعر تیو گیں علم ہے بیت تو گڈا شعر، پہ شعریت، نیل ایت۔ من اقبال، ہما شعر دوست بنت کہ فلسفہ، فلسفہ ایش مان نیست، منی ذاتی ھیاں ھمیشہ انت کہ شعر شعر بہ بیت۔ (19)

شعر و تی لوزی معناء چہ گیشن گالبندی معناء گوں سیالی کنت۔ گالبندی معنا ھمیشہ انت کہ گپ، راتچک، ٹشگ، مہ بیت۔ آئی، چہرو، شین، گوناپ، کشی، ہزر، گوں، سمجھینگ، وسازگ، بہ بیت داں آئی، معنا شاہگانی شھار بہ گپت، وروان، بکنت، و آسر، مہ بیت۔ بلکن ہر دور، آئی، وشی، ولذت، گیش بہ بیت کہ مہ بیت۔ ھمے جوانیں شعر، جوانتریں سپت، و شری، انت۔

آسر

زانگ بیت کہ شعر ایوک لبزے نہ انت، نہ کہ تنگ، و بند عتہ، گو، ٹشگیں ردا نکی گپے بلکیں ھما جزگ، و مارشت یا ھیاں انت کہ بیدے شعر کنگ، اپے ایوک تنگ، و بند ھڑوری بنت بلکیں چہرو، شین، گوناپ، کشی، ھڑوری بنت۔ وحدے شعر چہرے، عتہ، ٹشگ بیت گڈا او دالبزو تی لس معناء چہ گیش معنادنت ھمے گیش معنائی یا معنا شاہگانی شریں شعر، سپت انت۔

سرشون

- 1- ندارد، درسی لغت، مقتدرہ تو می زبان اسلام آباد 2004، ص 874
- 2- سید احمد دہلوی، فرنگ آصفیہ، اردو سائنس بورڈ لاہور 2010، ص 186
- 3- سلیم اختر، تقدیمی اصلاحات، سنگ میل لاہور 2011، ص 169
- 4- نصیر ترابی، شعریات، پیراماؤنٹ پبلیشنگ کراچی 2012، ص 1
- 5- سلیم اختر، تقدیمی اصلاحات، سنگ میل لاہور 2011، ص 171
- 6- شمس الرحمن فاروقی، شعر، غیر شعر اور نثر، (مشمول) شب خون کتاب گھر ال آباد 2011، ص 23
- 7- ہمیش
- 8- شمس الرحمن فاروقی، لفظ و معنی، شہزاد کراچی 2009، ص 102
- 9- منیر مومن، (پیشگال) بوانگی دمکاں کوارئ کنان انت، گدار پبلی کیشنر پسندی 2013، ص 11
- 10- عزیزان بن الحسن، ڈاکٹر، اردو تقدیم، چند منزلیں، (آغاز سے روانیت تک) پورب اکیڈمی 2013، ص 14
- 11- شمس الرحمن فاروقی، مباحث کتابی سلسلہ نمبر ا (مضمون) اردو منزل جوہر ٹاؤن لاہور 2012، ص 11
- 12- بشیر احمد، جام درک، در چین، بلوجی اکیڈمی کوئٹہ، دو می چھاپ 2012، ص 25
- 13- شمس الرحمن فاروقی، مباحث کتابی سلسلہ نمبر ا (مضمون)، ص 15
- 14- اے آرداد، بیالبزرانک، سر اگپ جنیں، رزن ابجو کیشن فاؤنڈیشن حب 2014، ص 54
- 15- شمس الرحمن فاروقی، مباحث کتابی سلسلہ نمبر ا (مضمون) اردو منزل جوہر ٹاؤن لاہور 2012، ص 16
- 16- ہمیش
- 17- عزیزان بن الحسن، ڈاکٹر، اردو تقدیم چند منزلیں، ص 14
- 18- ظفر علی ظفر، ہمبوئیں دروت، در د پبلی کیشنر گوادر 2005، ص 11
- 19- اے آرداد، بیالبزرانک، سر اگپ جنیں، ص 14